

УДК 343.9:343.352(4)
DOI <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i3.2201>

В. Цитряк,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національного університету «Одеська юридична академія»

В. Кондрич,

аспірант кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»,
помічник адвоката

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ЗАПРОВАДЖЕННЯ АНТИКОРУПЦІЙНИХ СУДОВИХ ОРГАНІВ

Постановка проблеми. Поширеність корупційних явищ, неприйнятно високий рівень корупції високопосадовців країн «третього світу», Східної Європи й пострадянських країн, невдалі реформи правоохоронної та судової системи, недовіра суспільства до основних інститутів влади зумовили необхідність пошуку нових напрямів у боротьбі з корупцією. Одним із таких напрямів поступово стає запровадження системи спеціалізованих антикорупційних інституцій, у тому числі антикорупційних судів.

З метою з'ясування необхідності створення спеціалізованого антикорупційного суду, особливостей його функціонування та ефективності здійснюваної діяльності необхідним є проведення дослідження законодавчого та практичного впровадження цієї інституції в зарубіжних країнах, насамперед європейських.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання впровадження та функціонування спеціалізованих антикорупційних судових органів знайшли відображення в роботах А.М. Білецької, О.Л. Макаренкова, Д.В. Малетова, О.О. Меняйлова,

Р.Ю. Половинкіної, О.А. Савицького, В.М. Трепака, І.О. Хайдарової та інших дослідників.

Метою статті є дослідження досвіду європейських держав у запровадженні спеціалізованих антикорупційних судових інституцій.

Виклад основного матеріалу. Інститут антикорупційних судів на сучасному етапі є характерним насамперед для висококорумпованих країн третього світу, переважно Азії та Африки. Цей політико-географічний розподіл пояснюється тим, що країнам економічно розвиненим, з міцними і сталими традиціями демократії і верховенства права спеціалізовані антикорупційні суди, по суті, не потрібні, оскільки їхня розвинена судова система здатна забезпечити швидкий та ефективний розгляд корупційних справ і протистояти численним корупційним ризикам.

Поряд із цим протягом останніх років на шлях запровадження антикорупційних судових інституцій звернула низка країн Східної Європи.

Республіка Словаччина є першою державою Європи, яка вирішила створити антикорупційні суд та прокура-

туру як спеціальні установи та ключові елементи всієї антикорупційної інфраструктури. Утворений у 2003 р. Спеціальний суд (Špeciálny súd) був покликаний усунути перепони у вигляді впливу міжособистісних (неформальних) зв'язків суддів, адвокатів, слідчих, прокурорів, які брали участь у справі, та обвинувачених. Суддям цього суду надали високу винагороду за роботу та забезпечили можливість їхньої персональної охорони та процесуальні гарантії незалежності [1, с. 306].

Діяльність суду отримала дещо неоднозначні оцінки. З одного боку, перші роки роботи суду відзначилися акумулюванням спеціальних знань, низкою ефективних заходів у боротьбі з організованою злочинністю, розірванням деяких локальних корупційних зв'язків, успішним завершенням кількох корупційних справ [2, с. 104; 3, с. 88].

З іншого боку, за висновками численних експертів, цей суд не став ефективним у протидії корупції високого рівня. За опублікованими даними, лише 3% засуджених цим судом завдали збитку більше 5 тис. євро; непоодинокими були і випадки розгляду справ за фактами вкрай незначних хабарів (іноді до 20 євро) [4, с. 27; 5, с. 99–100].

Після цього в Словаччині почалась публічна дискусія стосовно обмеження юрисдикції суду колом більш серйозних правопорушень. До того ж у процесі свого функціонування Спеціальний суд став дуже незручним для певного кола осіб. Його діяльність викликала незадоволення деяких суддів звичайних судів, які обґрунтовували це дискримінацією щодо них, оскільки в суддів антикорупційного суду заробітна плата була значно вищою, ніж у них самих. У зв'язку з цим у 2009 р. в результаті конституційного оскарження Закон про Спеціальний суд було скасовано. І лише завдяки тому, що громадськість Словаччини вимагала негайного віднов-

лення цього судового органу, в тому ж році прийнято новий закон і створено новий Спеціалізований кримінальний суд Словаччини (Špecializovaný trestný súd) з розширеною компетенцією [2, с. 104–105; 4, с. 27].

Натепер Спеціалізований кримінальний суд є судом першої інстанції, розглядає справи не лише про корупцію, а й про навмисні вбивства, терористичні та екстремістські злочини, окремі злочини проти власності, відмивання грошей, організовану злочинність та інші серйозні злочини.

Новостворений суд складається з 15 суддів [1, с. 307]. Справи розглядаються більшою мірою одноособово. У випадку високого рівня складності справа розглядається колегією з трьох суддів, а рішення приймається більшістю голосів [5, с. 100].

Під час відбору на посаду судді кандидати повинні пройти спеціальну перевірку щодо існування обставин, які можуть зроби їх уразливими до шантажу або інших форм неналежного впливу. Ця вимога в Словаччині спочатку поширювалась лише на суддів Спеціалізованого кримінального суду, але згодом її поширили на всіх суддів держави [6, с. 22]. Судді Спеціалізованого кримінального суду призначаються за загальною для всіх суддів процедурою, однак для усунення корупційних ризиків їхня заробітна плата вища, ніж в інших судах [5, с. 100].

Республіка Хорватія є історично другою європейською країною, в якій запроваджено спеціалізований антикорупційний суд.

Як зазначається в літературі, основою системи протидії корупції в Хорватії є Управління з протидії корупції та організованих злочинності. Що стосується утворення спеціалізованого суду для розгляду корупційних та інших тяжких правопорушень, то воно обґрунтовувалось необхідністю утворення підготовленого суддівського корпусу для вирішення найбільш складних і соціально-важливих справ [7, с. 120].

У зв'язку з цим у 2009 р. відповідно до Закону «Про протидію корупції та організованій злочинності» в країні створено спеціалізовані Судові відділи в окружних і муніципальних судах Осієку, Рієки, Спліту та Загребу. Відділи мають первісну юрисдикцію над справами про корупцію, розглядають їх як суд першої інстанції, тоді як апеляційні скарги розглядаються у Верховному суді [8, с. 195–196; 9, с. 146].

Слід зазначити, що спеціалізовані суди Республіки Хорватія поряд із розглядом справ про корупційні правопорушення також мають повноваження щодо розгляду й інших категорій справ, часто не пов'язаних з корупцією.

Так, до повноважень Судових відділів належить розгляд справ про: зловживання процедурою банкрутства; недобробросівну конкуренцію у внутрішній торгівлі; зловживання державною владою; торгівлю людьми; вимагання; відмивання грошей; створення організованої групи з метою вчинення злочину; ухилення від сплати податків тощо [10].

Протягом останніх років процес інституціоналізації боротьби з корупцією активно відбувається в Республіці Болгарія. Реформи в цій країні направлені на формування ефективної системи боротьби з корупцією та створення відповідної системи спеціалізованих органів за підтримки як з боку парламенту, так і з боку органів виконавчої влади [11, с. 86]. Однією з провідних структур у цьому напрямі став створений у 2017 р. антикорупційний суд.

У Болгарії антикорупційний суд є універсальним паралельним судом, оскільки включає як суд першої інстанції Спеціалізований кримінальний суд, так і Апеляційний спеціалізований кримінальний суд. Касаційною інстанцією виступає Верховний касаційний суд [3, с. 87]. Юрисдикція цього суду поширюється на корупційні злочини, злочини, пов'язані

з діяльністю організованих злочинних груп, та злочини, вчинені державними службовцями і представниками влади [12, с. 12].

У літературі акцентовано увагу на те, що створення в Болгарії антикорупційного суду одразу ж стало предметом критики з боку суддів та неурядових організацій. Той факт, що Болгарія була і залишається однією з найкорумпованіших країни Європи, надає окремим фахівцям підстави для висновку, що новостворений суд не виправдав мети свого запровадження та не став каталізатором подолання корупції в країні [2, с. 104].

Відповідно до Закону Республіки Албанія 95/2016 «Про створення і функціонування інститутів із боротьби з корупцією та організованою злочинністю» у 2016 р. в цій країні створено Спеціальний суд із протидії корупції та організованій злочинності, який складається із судів першої та апеляційної інстанцій, що знаходяться в столиці держави Тірані [13, с. 285].

Шляхом створення спеціалізованих антикорупційних органів протягом останніх років прямують й інші балканські країни.

Так, у Боснії та Герцеговині в рамках Кримінального відділу Суду Боснії та Герцеговини створено секцію II, що спеціалізується на розгляді справ щодо організованої злочинності, економічних злочинів і корупції. Відповідно до Закону «Про суди Федерації Боснії та Герцеговини» у Верховному суді створюється спеціальний департамент з розгляду справ про корупційні правопорушення, що вчиняються обраною або призначеною особою, або щодо сум, які перевищують приблизно 50 тис. євро. Таким чином, нові антикорупційні суди працюватимуть на рівні першої та апеляційної інстанцій [14].

У Республіці Сербія функціонує спеціальний департамент при Високому суді Белграда, в Північній Македонії відповідно до закону

про суди 927/2018 у кримінальному суді Скоп'є створено Департамент по боротьбі з організованою злочинністю і корупцією [14].

У Республіці Чорногорія в структурі Високого суду в містах Подгориці та Бієло-Поле створено спеціалізований відділ, уповноважений розглядати справи про корупцію на вищому рівні, в тому числі якщо матеріальна вигода внаслідок зловживання службовим становищем перевищує 40 тис. євро [14].

Зацікавленість у створенні систем антикорупційної юстиції виявляють і пострадянські країни.

Так, процес створення антикорупційної судової системи триває в Республіці Вірменія. Планується, зокрема, що до складу новоствореного суду ввійдуть не менше ніж 25 суддів, 20 з яких будуть розглядати справи про корупційні злочини, а п'ятеро – справи за позовами, поданими відповідно до Закону «Про конфіскацію майна незаконного походження». Також заплановано створення спеціалізованого апеляційного антикорупційного суду чисельністю суддів не менше десяти. Законопроектами розроблено порядок комплектування кадрового складу суду, вимоги та обмеження до кандидатів, механізм проведення перевірок відповідності кандидатів та призначених суддів високим вимогам доброчесності [15].

Спроби створення спеціалізованого антикорупційного судового органу вживаються і в Республіці Молдова. Як зазначалось у Розділі III Національної стратегії невідкупності й боротьби з корупцією на 2017–2020 роки, громадянське суспільство Молдови демонструє зниження довіри до судової системи, яка вважається найбільш корумпованою в публічному секторі галуззю. У Стратегії акцентовано увагу на те, що відсутність спеціалізації суддів або судових інстанцій не дозволяє забезпечити ефективний розгляд справ про акти корупції та суміжних справ [16].

Серед заходів, спрямованих на подолання цих проблем, Стратегія передбачила створення судових інстанцій або складів суду, які спеціалізувалися б на розгляді корупційних і пов'язаних з ними справ, а також необхідність забезпечення новоствореного суду достатніми кадровими, технічними та фінансовими ресурсами.

Практично в усіх країнах створення нового судового органу наражалося (або наражається) на протидію з боку політиків, правників, а іноді й експертного товариства.

Критики ідеї антикорупційних судів, урахувавши ризики, пов'язані з їх створенням, найчастіше стверджують, що їх запровадження здатне створити лише ще один неефективний державний орган, особливо в країнах із системною корупцією і слабкими демократичними інститутами. Занепокоєння викликає й те, що існує ризик маніпулюваннями суддями і перетворення новоствореної антикорупційної інституції в інструмент політичної розправи з негодними опонентами чинної влади та великого бізнесу. Висловлюються і прямі побоювання щодо ризику корумпування суддів новостворених судів, навіть незважаючи на їхню досить пристойну оплату праці та підвищені гарантії соціального забезпечення.

Водночас прихильники стверджують, що саме діяльність спеціалізованих органів правосуддя здатна принципово підвищити ефективність розгляду корупційних справ, у тому числі за рахунок використання спрощених процедур, забезпечити прийняття якісних і послідовних судових рішень, а антикорупційні суди взагалі є чи не єдиною гарантією судового переслідування корупціонерів.

Висновки. Незважаючи на те, що питання доцільності створення антикорупційних судів та ефективності їх функціонування залишається відкритим, є підстави стверджувати, що їх запровадження, принаймні в дер-

жавах перехідного періоду, якими є пострадянські країни та більшість держав Східної Європи, сприятиме забезпеченню незалежності суддів, підвищенню якості та оперативності розгляду складних корупційних справ, особливо щодо вищих посадових осіб держави, відновленню довіри громадянського суспільства до системи правосуддя. Відповідно, досвід діяльності антикорупційних судових інституцій європейських країн є важливим для України і потребує подальшого дослідження.

Статтю присвячено дослідженню законодавчого та практичного впровадження спеціалізованих антикорупційних судових інституцій у низці європейських країн. Розглянуто причини та передумови створення антикорупційних судів, особливості організаційних моделей, очікувані та отримані результати їхньої діяльності. Визначено, що діяльність антикорупційних судів є гарантією судового переслідування осіб, які вчинили корупційні правопорушення, здатна принципово підвищити ефективність розгляду корупційних справ та забезпечити прийняття якісних і послідовних судових рішень. На основі аналізу досвіду функціонування антикорупційних органів у зарубіжних країнах з'ясовано, що Республіка Словаччина є першою державою Європи, де створено антикорупційні суд та прокуратуру як спеціальні установи та ключові елементи всієї антикорупційної інфраструктури. Крім того, встановлено, що спеціалізований антикорупційний суд функціонує і в Республіці Хорватія, а основою системи протидії корупції в цій країні є Управління з протидії корупції та організований злочинності. Визначено, що інституціоналізація боротьби з корупцією в Республіці Болгарія відзначається реформами в напрямі формування ефективних

засобів боротьби з корупцією та створення відповідної системи спеціалізованих органів. До того ж до переліку країн, в яких функціонують спеціалізовані антикорупційні установи, віднесено й Республіку Албанія з огляду на створення в ній Спеціального суду з протидії корупції та організований злочинності. Відзначено, що шляхом створення спеціалізованих антикорупційних органів прямують й інші балканські країни. Встановлено, що в Боснії та Герцеговині в рамках Кримінального відділу Суду Боснії та Герцеговини створено секцію, що спеціалізується на розгляді справ щодо організованої злочинності, економічних злочинів і корупції, а в Республіці Сербія, Північній Македонії та Республіці Чорногорія функціонують спеціальні департаменти, до повноважень яких належить розслідування корупційних правопорушень. Визначено, що наразі процес створення системи антикорупційних органів також триває в Республіці Вірменія та Республіці Молдова.

Ключові слова: протидія корупції, антикорупційний суд, антикорупційні інституції, антикорупційна юстиція, європейський досвід протидії корупції.

Tsytriak V., Kondrych V. EUROPEAN EXPERIENCE OF THE ANTI-CORRUPTION JUDICIARY

The article is devoted to the study of legislative and practical implementation of specialized anti-corruption judicial institutions in a number of European countries. The reasons and prerequisites of creation of anti-corruption courts, peculiarities of organizational models, expected and obtained results of their activity are considered. It is determined that the activities of anti-corruption courts are a guarantee of the prosecution of persons who committed corruption offenses, can fundamentally increase

the effectiveness of corruption cases and ensure the adoption of high-quality and consistent court decisions. Based on the analysis of the experience of anti-corruption bodies in foreign countries, it has been found that the Republic of Slovakia is the first state in Europe where anti-corruption courts and prosecutors have been established as special institutions and key elements of the entire anti-corruption infrastructure. In addition, a specialized anti-corruption court has been established in the Republic of Croatia, and the Anti-Corruption and Organized Crime Office is the basis of the anti-corruption system in that country. It is determined that the institutionalization of the fight against corruption in the Republic of Bulgaria is marked by reforms towards the formation of effective means of combating corruption and creation of an appropriate system of specialized bodies. In addition, taking into account the creation of the Special Court for Combating Corruption and Organized Crime, the Republic of Albania is included in the list of countries in which specialized anti-corruption institutions operate. It is noted that other Balkan countries are going through the creation of specialized anti-corruption bodies. In Bosnia and Herzegovina, within the Criminal Division of the Court of Bosnia and Herzegovina a section specializing in organized crime, economic crime and corruption has been established, and in the Republic of Serbia, North Macedonia and the Republic of Montenegro there are special departments whose powers include the investigation of corruption offences. It has been determined that the process of establishing a system of anti-corruption bodies is also ongoing in the Republic of Armenia and the Republic of Moldova.

Key words: anti-corruption, anti-corruption court, anti-corruption institutions, anti-corruption justice,

European experience in combating corruption.

Література

1. Макаренков О.Л. Передумови створення та правовий статус Антикорупційного суду Республіки Словаччина. Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. 2020. № 1. С. 304–309.

2. Прокопів Б. Специфіка функціонування Вищого антикорупційного суду в Україні : міжнародний досвід та українські реалії. Актуальні проблеми правознавства. 2018. Вип. 3 (15). С. 103–107.

3. Ростовська К.В. Міжнародний досвід створення та функціонування антикорупційних судів у світі. Вісник Харківського Національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія «Право». 2018. Вип. 25. С. 87–89.

4. Исмаилов Б.И., Атажанов А.А. Зарубежная практика учреждения специализированных антикоррупционных судов. *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe (East European Scientific Journal)*. 2020. № 12 (64). С. 25–30.

5. Меньяйлов О.О. Міжнародний досвід боротьби з корупцією шляхом створення спеціалізованих антикорупційних судів. Журнал східноєвропейського права. 2018. № 47. С. 96–101.

6. Метью К. Стівенсон, Софі А. Шютте. Спеціалізовані антикорупційні суди : Порівняльний аналіз. *U4 ISSUE*. 2017. № 5. 33 с.

7. Хайдарова І.О. Іноземний досвід правового регулювання адміністративних відносин антикорупційних судів. Право і суспільство. 2019. № 1. С. 118–124.

8. Пархоменко-Куцевіл О.І. Формування та розвиток сучасних антикорупційних органів державної влади як основа запобігання та подолання корупції : монографія. Київ : Вид. дім «Персонал», 2019. 308 с.

9. Звягіна Е.В. Зарубіжний досвід як засіб удосконалення антикорупційної політики в Україні. Актуальні проблеми державотворення та правозастосування : Матеріали наукового семінару (м. Дніпро, 08 грудня 2017 р.). Дніпро : ДДУВС, 2018. С. 143–147.

10. Створення та діяльність антикорупційних судів у Болгарії, Словаччині та Хорватії : Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформа-

